

УДК [378.091.2:78]:005.336.5

АШИХМІНА Наталія Віталіївна –
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри музично-
інструментальної підготовки ДЗ «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
e-mail: ashihmina_n-81@ukr.net

ФОРМИ І МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО АРТИСТИЗМУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАВСЬКО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Становлення професіоналізму майбутніх учителів музики супроводжується розвитком у них особистісних і фахово значущих якостей, а також залученням студентів до розкриття власного творчого потенціалу в процесі художньо-педагогічної діяльності. Вивчення педагогічної творчості та визначення ролі вчителя музики в художньо-педагогічному процесі зумовлює вирішення проблеми формування артистизму в майбутніх фахівців – важливої професійної якості, яка сприяє успішній самореалізації під час виконання професійно-творчих задач. Це вимагає від учителя музики не тільки досконалого володіння предметом, мистецькою педагогікою, сучасною дидактикою, психологією, але і певною мірою артистизмом, мистецтвом акторської майстерності. Артистизм учителя – не мрія, а насущна потреба того, хто дійсно прагне розвинути в собі цю якість [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інтеграції педагогіки і театру пов'язана з іменами таких відомих театральних педагогів, як-от: Є. Вахтангов, К. Станіславський, М. Кнебель та ін. У дослідженнях Ю. Азарова, В. Букатова, В. Кан-Калика, Ю. Львової та ін. представлено розуміння значення в сучасній діяльності вчителя елементів театрального мистецтва. В працях В. Абрамяна, А. Капської, Г. Сагач, С. Швидкої театральна педагогіка розглядається як важливий засіб оволодіння педагогічною майстерністю майбутніми фахівцями.

Вагомий внесок щодо розуміння ролі елементів театральної майстерності та формування основ артистизму й акторсько-сценічних умінь у майбутніх учителів зробили П. Єршов, О. Єршова, І. Зязюн, В. Моргун, Г. Сагач, Е. Ямбург та ін. Зокрема, І. Зязюн і Г. Сагач вважають театральну педагогіку ефективним компонентом освітньо-виховної дидактики, перспективним шляхом професійного розвитку майбутніх фахівців [3].

К. Арбузов, М. Лещенко, С. Соломаха та ін. у своїх дослідженнях висвітлюють зарубіжний досвід формування педагогічного артистизму майбутніх освітян, зокрема в

Англиї, Франції, США, Канаді, й узагальнюють результати театральної діяльності таких педагогів, як-от: Ч. Гейтскелл, Дж. Д'юї, Р. Кузіне, Г. Рід, Ф. Спаршотт, С. Френе та ін.

Питання виконавсько-інструментальної підготовки майбутніх фахівців висвітлені в дослідженнях І. Гринчук, Н. Гуральник, Л. Гусейнної, А. Зайцевої, Н. Згурської, М. Моїсєєвої, А. Малинковської, Н. Мозгальнової, Г. Ципіна, О. Щербініної, Д. Юник та ін. Педагогами наголошується на тому, що живе, артистичне інструментальне виконання завжди більш емоційно впливає на учнів у порівнянні з використанням аудіо- та відеозаписів, які краще вважати доповненням, ніж його заміною.

Метою статті вважаємо визначення форм і методів формування педагогічного артистизму майбутніх учителів музики в процесі виконавсько-інструментальної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ряд відомих педагогів у галузі мистецької освіти, серед яких Е. Абдуллін, О. Апраксина, Л. Баренбойм, С. Казачков, Д. Юник та ін., розглядають артистизм як форму прояву професійної майстерності майбутніх фахівців. В академічному тлумачному словнику української мови майстерність розуміється як висока якість виконаної роботи; досконалість [8]. Вона характеризується досконалим оволодінням особистістю педагогічними методами і прийомами, всім арсеналом педагогічних умінь та навичок, що забезпечують практичне втілення мистецтва. Вважаємо, що педагогічний артистизм, зокрема проявлений в процесі виконавсько-інструментальної діяльності, – це особистісна якість, яка допомагає вчителю музики створити особливу мистецько-творчу атмосферу на уроці, де саме музичне мистецтво розуміється як утілення досконалого володіння вчителем-виконавцем усією сукупністю фахових знань, умінь і навичок у поєднанні з професійною захопленістю, розвиненим художньо-творчим мисленням й інтуїцією. Зокрема підтвердження вірності такої трактовки можна знайти в дослідженнях О. Булатової: «Артистизм – це діяльність, піднесена до рівня мистецтва, той вищий щабель досконалості в

роботі, коли уроки (заняття) підносяться на бажану духовну висоту» [2, с. 50]. І хоча, підкреслює вчена, «педагогічному артистизму не можна навчити, можна сформувати і розвинути такі якості особистості, які безпосередньо з ним пов'язані: образне та гнучке мислення, уяву, естетику мови, виразність, пластичну культуру, вміння втримувати увагу учнів, регулювати психічні стани, невербально спілкуватися тощо. Творчо обдарована людина здатна розкрити, а згодом удосконалити індивідуальні природні дані» [2].

Оскільки виконання музики завжди пов'язане з індивідуальним характером її тлумачення та інтерпретації, у виконавсько-інструментальній діяльності вчителя музики обов'язково присутні елементи сценічно-акторської творчості, артистизму. Більш того, під впливом чинників, які сприймаються зором і які пов'язані з виразністю виконавської міміки, жестів учителя, художньо-емоційний вплив від професійної інтерпретації здатний багаторазово зрости. Безумовно, позитивність такого впливу на школярів можлива лише за умови відповідності художньо-інтерпретаторських прийомів змісту музики, що виконується. Таким чином, серед особливостей театральної та музичної педагогіки факторами, що їх інтегрують, є творчий характер виконавсько-інструментальної діяльності, взаємодія емоційного і раціонально-логічного, глибока індивідуалізація, пластична культура, вміння зацікавити інструментальною музикою та втримувати увагу учнів тощо.

Напрямами діяльності викладачів виконавсько-інструментальних дисциплін із формування педагогічного артистизму майбутніх учителів музики, які відповідають структурним компонентам цього феномена, є: залучення студентів до процесу пізнання і розуміння явища «педагогічний артистизм»; формування в них досвіду художньо-комунікативної діяльності; стимулювання прагнень майбутніх фахівців до творчого самовираження через артистичне виконавсько-інструментальне тлумачення художньої образності музичних творів.

Найбільш адекватними першому напрямку діяльності викладача (спрямованому на формування когнітивно-ціннісного компонента досліджуваного феномена) є такі форми і методи, як-от: лекція (лекція вдвох, лекція з коментарями), бесіда, пояснення, емоційно-словесний вплив, дискусія, відео-метод, відвідування майстер-класів відомих і досвідчених музикантів, викладачів-інструменталістів тощо.

Форми лекція вдвох і лекція з коментарями – це спільна творча робота на занятті зі студентами двох викладачів (двох

викладачів-інструменталістів, викладача-інструменталіста і вокаліста, викладача-концертмейстера та хормейстера тощо). В даній формі реалізуються такі методи, як бесіда, пояснення, емоційно-словесний вплив, дискусія. Сенс дискусії полягає в обміні поглядами з конкретної проблеми. Серед головних функцій даного методу називають не тільки стимулювання пізнавального інтересу, а й контрольну-корекційну функцію [4]. За допомогою дискусії легко діагностуються особливості характеру, темпераменту, музичної пам'яті, художнього мислення, коригуються недоліки поведінки і спілкування студентів між собою. Цей метод також ефективно розвиває самоконтроль, сприяє оволодінню майбутніми фахівцями способами художньо-творчого впливу, уміннями правильно висловлювати свої думки, ідеї, втілювати власні творчі проекти тощо.

Оволодінню знаннями щодо сутності педагогічного артистизму студентами-майбутніми вчителями музики, як показує наш досвід, сприяє така форма навчання в процесі виконавсько-інструментальної підготовки, як відвідування занять артистичних викладачів-інструменталістів, концертмейстерів. Відео-метод дозволяє переглянути матеріали із записом занять викладачів-професіоналів, репетиції різних відомих інструменталістів, фрагменти конкурсних і концертних виступів, уроки студентів-практикантів, обговорити доцільність й оцінити зі студентами результативність використаних методологічних підходів, педагогічних принципів, художньо-практичних форм та методів. Відео-метод доцільно супроводжувати висловлюваннями викладачів, а також практичними прикладами, тоді майбутні фахівці на заняттях наочно зможуть переконатися у прояві педагогічного артистизму тих, хто їх навчає гри на музичних інструментах.

Другому напрямку, а саме формуванню художньо-комунікативного компонента педагогічного артистизму сприяють заняття, проведені у формі гри (художньо-пізнавальна гра, репортажі про викладачів-майстрів тощо), творче вирішення педагогічних завдань і ситуацій, педагогічні ігри (семінар-гра), метод позитивного прикладу, порівняння й зіставлення схожих або контрастних музичних образів та їхня художня інтерпретація (створення художньо-виконавських концепцій, пошук виконавсько-інструментальних засобів виразності, адекватних художній образності тощо).

Означені форми і методи сприятиме «прочитанню», розумінню й усвідомленню студентами художньо втілених образів музично-інструментальних творів,

формуванню і розвитку в них умінь та навичок художнього спілкування, пред'явлення учням створених унікальних й оригінальних художніх образів.

Формування в майбутніх учителів музики художньо-комунікативного компонента педагогічного артистизму може супроводжуватися проведенням різних ігор на заняттях з виконавсько-інструментальної підготовки (урок-гра, семінар-гра, пізнавальна гра тощо) [4]. В процесі гри слід прагнути того, щоб студенти: 1) намагалися реалізувати різні способи художньо-творчого спілкування з учнями; 2) ясно, точно виражали свої думки, логічно створювали художньо-виконавську концепцію, яскраво, образно та емоційно доносили сенс своїх інструментальних виступів; 3) реалізували широкий спектр як вербальних, так і невербальних засобів художнього спілкування під час інтерпретації інструментальних творів. У процесі використання різних художньо-дидактичних ігор майбутні фахівці вчитимуться взаємодії з Іншими (студентами, викладачами, учнями тощо), позитивному впливу на Них, самоконтролю.

Підготовка репортажів про викладачів-майстрів, дослідження творчих досягнень відомих музикантів-інструменталістів сприяє розвитку в майбутніх учителів музики вмінь створювати творчу атмосферу в аудиторії, обирати, обґрунтовувати, правильно викладати й оцінювати весь художньо-творчий матеріал з позиції вчителя виконавця-інструменталіста, в діяльності якого реалізується педагогічний артистизм.

Третьюму напряму, спрямованому на формування художньо-образного компонента педагогічного артистизму, відповідають такі форми і методи, як-от: концертний виступ, тренінг, семінар-тренінг з розвитку здатності до контролю за самопочуттям та настроєм перед й під час концерту, публічного виступу або уроку, метод «німих новел» тощо.

Концертне виконання – найвідповідальніший момент у роботі над інструментальним твором. Він є результатом багатомісячної роботи майбутніх фахівців, який налаштовує їх на пошук творчих музично-виконавських засобів презентації власних художньо-виконавських концепцій. Активні, артистичні, творчі особистості зацікавлені під час концертного виступу самопрезентувати і виразити себе якнайкраще, з привабливих позицій через визначення власного музично-виконавського стилю.

Основне призначення тренінгу і семінару-тренінгу – навчити майбутніх учителів музики самоконтролю, зокрема під час виконавсько-інструментальної діяльності. Студентів можна ознайомити з такими тренінгами, як-от:

«Я-диво», «Посмішка» або «Хороша погода» (А. Мурашов) [5]. Слід пояснити майбутнім фахівцям значущість самоконтролю виконавця-інструменталіста під час публічного виступу. Зокрема наголосити на важливості зібраності, творчого хвилювання, оптимізму і впевненості, на тому, що мета кожної інтерпретації інструментального твору – донести до слухача сенс музичного твору (сутність художніх образів) і захопити його музичним мистецтвом. Хвилювання і почуття страху заважають прояву педагогічного артистизму. Для формування художньо-образного компонента досліджуваного феномена стане в нагоді використання таких тренінгів і вправ, як-от: тренінг використання оціночних суджень позитивної спрямованості, вправа «Тональна палітра» (розвиток інтонаційної виразності), вправа «Модальність» (Н. Самоукіна), вправа «Афоризми» (А. Мурашов) спрямовані на розвиток образності художньої мови.

Метод «німих новел» спрямований на формування студентів умінь і навичок невербального художнього спілкування і здатності мистецького впливу на слухачів. Майбутній учитель музики під час інтерпретації інструментальних творів має змогу спілкуватися з оточуючими за допомогою невербальних засобів – рухів рук, жестів, міміки, виразу обличчя, постановки корпусу тощо – певного арсеналу для обміну художньою інформацією. Студенти повинні розуміти, що інструменталіст із сформованим педагогічним артистизмом має бути емоційно виразним і пластичним, а отже зможе захопити своїми емоціями кожного слухача, залучити до художнього сприймання й діалогу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. В системі професійної підготовки майбутніх учителів музики однією зі складових процесу формування в них інтересу до фахової музично-педагогічної діяльності, на наш погляд, є педагогічний артистизм. Це пов'язано, перш за все, з фактом виконання значної частини музично-педагогічної діяльності в публічній обстановці, що дозволяє говорити про певний взаємозв'язок педагогічної професії та акторської. Педагогічний артистизм вчителя музики – особистісна якість, яка допомагає йому створити особливу мистецько-творчу атмосферу на уроці, де саме музичне мистецтво розуміється як втілення досконалого володіння вчителем-виконавцем усією сукупністю фахових знань, умінь і навичок у поєднанні з професійною захопленістю, розвиненим художньо-творчим мисленням й інтуїцією.

У виконавсько-інструментальній діяльності майбутнього вчителя музики

присутні елементи сценічно-акторської творчості, артистизму, так як виконання інструментальних творів вимагає від студентів прояву індивідуального характеру її тлумачення та оригінальності інтерпретації.

Напрямами діяльності викладачів виконавсько-інструментальних дисциплін із формування компонентів педагогічного артистизму майбутніх учителів музики (когнітивно-ціннісного, художньо-комунікативного і художньо-образного) є: залучення до процесу пізнання і розуміння явища «педагогічний артистизм» через використання таких форм та методів: лекція вдвох, лекція з коментарями, бесіда, пояснення, емоційно-словесний вплив, дискусія, відео-метод, відвідування майстер-класів відомих й досвідчених музикантів, викладачів-інструменталістів; формування досвіду художньо-комунікативної діяльності через використання таких форм і методів: художньо-пізнавальна гра, творче вирішення педагогічних завдань та ситуацій, педагогічні ігри, метод позитивного прикладу, порівняння й зіставлення схожих або контрастних музичних образів та їх художня інтерпретація (створення художньо-виконавських концепцій, пошук виконавсько-інструментальних засобів виразності, адекватних художній образності музичних творів); стимулювання прагнень до творчого самовираження через артистичне виконавсько-інструментальне тлумачення художньої образності музичних творів завдяки використанню таких форм і методів: концертний виступ, тренінг, семінар-тренінг з розвитку здатності до контролю за самопочуттям та настроєм перед й під час концерту, публічного виступу або уроку, метод «німих новел».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка / В. Ц. Абрамян. – К. : Лібра, 1996. – 224 с.

2. Булатова О. С. Педагогический артистизм: Учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / О. С. Булатова. – М.: Академия, 2001. – 240 с.

3. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії: навч. посіб. для вчителів, аспірант., студ. / Іван Андрійович Зязюн, Галина Михайлівна Сагач. – К. : Українсько-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.

4. Казачков С. А. Дирижер хора – артист и педагог / С. А. Казачков. – Казань: КГК, 1998. – 308 с.

5. Мурашов А. А. Риторика. Теория и практика / А. А. Мурашов. – М.: МПсИ, 2006. – 528 с.

REFERENCES

1. Abramyan, V. TS. (1996). *Teatral'na pedahohika*. [Theatrical pedagogy]. Kyiv.

2. Bulatova, O. S. (2001). *Pedagogicheskiiy artistizm*. [The pedagogical artisty]. Moscow.

3. Zyazyun, I. A (1997). *Krasa pedahohichnoyi diyi*. [Beauty of pedagogical action]. Kyiv.

4. Kazachkov, S. A. (1998). *Dirizher khora – artist i pedagog*. [Conductor of the choir – actor and teacher]. Kazan.

5. Murashov A. A. (2006). *Ritorika. Teoriya i praktika*. [Rhetoric. Theory and practice]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АШИХМІНА Наталія Віталіївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музично-інструментальної підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: теорія і методика вдосконалення виконавсько-інструментальної підготовки майбутніх учителів музики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

ASHYKHMINA Nataliia – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Music and Instrumental Training, South Ukrainian National Pedagogical University Named after K. D. Ushinsky.

Circle of scientific interests: the theory and methods of improvement performing-instrumental training of prospective music teachers.

*Дата надходження рукопису 12. 04. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор О. М. Ткаченко.*

УДК 378.015.31:7:[373.3.091.12.011.3-051

ВЕРГУНОВА Валерія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри мистецьких дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
e-mail: wel-ka@i.ua

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО МИСТЕЦТВА У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Реформування системи шкільної освіти зумовлює перегляд

змісту, форм і методів підготовки майбутніх учителів початкової школи. Серед важливих пріоритетів, що визначаються вищою школою